

Intressanta spindlingar från Uppsalatrakten

Karl Soop

I september anordnade Uppsala Svampklubb en utflykt i Uppsalatrakten i samband med en *Cortinarius*-kurs under ledning av Birgitta Gahne. Trots en längre tids torra, fann vi en hel del spindlingar, vissa mycket intressanta:

1. Det troligen sydligaste fyndet i Norden av *Cortinarius canabarpa* Mos. (varg-spindling) (ett exemplar, 1988-09-03, Ryssbol, Rasbo socken). Vanligast är arten i de norrländska granskogarna, men den har också hittats i norra Uppland (S. Ryman v. voce). Om någon känner till ett sydligare säkert fynd, vore undertecknad tacksam för rättelse.
2. Flera kollektioner av *C. russus* Fr., en sällsynt och intressant art (samma lokal och datum som ovan). Den dök oväntat upp på flera lokaler i år, och då det inte är lätt att komma över en beskrivning på svenska, följer en sådan, i hopp att den ska stimulera till ytterligare fynd. I korthet är det fråga om en spindling i undersläktet *Phlegmacium*, som ser ut som en *Telamonia*. Fruktkroppen är helt torr, rödbrun, och köttet har en svårigen beskrivlig, äcklig smak, som ingen annan *Phlegmacium* har, som jag provat. Köttet reagerar starkt med lut, vilket placerar arten i gruppen *Variocolores*, nära *C. spadiceus* Mos. från vilken den skiljer sig på färgen och smaken. I fält kan man se att det är en *Phlegmacium* på att köttet är mera kompakt, icke trådigt eller hygrofant, och lamellerna tätare, jämfört med riktiga telamonier.
3. En intressant art, besläktad med *C. raphanoides* (rättiksp.), har berett oss en hel del svårigheter. Av Fries arter, överensstämmer *C. subnotatus* bäst, men det finns flera närstående arter (se diskussionen nedan), som kommer i fråga. Fries anger *C. subnotatus* från bokskog i Småland, medan vi fann kollektionen i en hassellund nära lokalen för de övriga fynden. Karakteristiskt är att fruktkropparna svartnar under utvecklingen, i likhet med *C. uraceus* Fr.

***Cortinarius russus* Fr.**

Hatt 3–6 cm; helt torr, ej hygroman; grundfärg beige, men mer el mindre tätt överdragen av brunröda fibrer, totalintryck gulbrunt, nötbrunt el rödbrunt; ibland nästan småfjällig till knottrig.

Fot 4–10 cm × 9–16 mm; cylindrisk till klubblik, blekt gråbeige, överdragen av ett brunrött lager av tunna, tilltryckta fibrer.

Velum brunrött till rödbrunt, tydligt synligt på fotens nedre hälft; *cortina* ljusgrå, tunn.

Lameller grå till kanelbruna, ofta fläckvis mörknande av sporena; fint sågtandade; medeltäta (L=60–80, l=1–2); urnupna.

Kött blekt grågult, blir snabbt gulbrunt till rödaktigt i snitt; mjukt (ungefär som hos *C. pseudocrassus* Joss.); **lukt** ingen; **smak** ganska stark, obehaglig, som någon rutten grönsak? — även på helt unga, friska fruktkroppar.

Habitat: rik granskog; sällsynt.

Reaktioner: NaOH omedelbart gul, snart mörkröd till brunröd i kött, guldgul på fotvelum, trivial på cutis; NH₃ gul; lugol och AgNO₃ triviala; formalin 0; guajak blågrön i hattkött, men svagt gulgrön i fotkött.

Sporer: 8–10 × 5–6,5 mm, amygdaloida, ganska grovt vårtiga; *sterila hår* ballongformade.

Fynd: 1986-08-16, Ramstigsberget, Arboga; 1988-07-31, Hamra, Tumba; 1988-08-24, Vällinge, Botkyrka; 1988-09-03, Ryssbol, Rasbo; belägg KS-CO297, KS-CO355.

Diskussion

Fynden stämmer väl med Fries beskrivning i Monographia (1851), utom att hatten anges som klibbig. Fries nämner enbart Uppsalatrakten som ståndort. Hans ikon återger också min

uppfattning om arten, även om den visar något kraftigare fruktkroppar. Fries understryker den äckliga smaken ("*sapore acerbo nauseoso*"), en karaktär han annars är sparsam med, varför den måste betraktas som signifikant. Melot (1986) beskriver kontinentala fynd av *C. russus*, vilka i allt väsentligt överensstämmer med mina, inklusive den torra hatten. Även Melot betonar smaken ("*plutôt forte, pouvant passer pour désagréable*"), liksom Cooke (tolkning #2). Jag har även beskrivit arten i en tidigare artikel (1987). I övrigt omnämns den sparsamt i litteraturen (Michael & al. 1985) torde beskriva en helt annan art inom sektion *Percomes*.

Som sagts ovan, tolkar man lätt *C. russus* som en *Telamonia*, och dess närmaste dubbelgångare är då *C. balaustinus* (Fr.) Fr. Detta är också en rödbrun, fibrig, medelstor svamp, som ibland bara är svagt hygroman. Den växer emellertid vanligen vid björk och inte, som *C. russus*, i ren granskog. Är man osäker, räcker ett smakprov för att avgöra skillnaden, men man kan också kontrollera lamelltätheten och köttets konsistens, som är typiskt telamonioida hos *C. balaustinus*, vilken senare också har runda sporer.

[Not efter publiceringen: Molekylära analyser har visat att *C. russus* intar en isolerad position i släktets fylogeni.]

***Cortinarius cf. subnotatus* Fr.**

Hatt 2,5–6 cm; torr, hygroman; klockformad till utbredd m smal puckel; gulbrun m oliv nyans, centrum mer rödbrunt, mörknande; slät, glatt; kant olivgrå.

Fot 5–7,5 cm × 4–9 mm; klubblik; blekt beige-grå, mörknande, nedre hälften till slut helt svart; längsgående fibrig i ljusbrunt, sedan svartbrunt; ngt vattrad i olivgrått; bas brunaktig, upp till 18 mm tjock.

Velum mkt tunt, antagligen gråbrunt till olivbrunt; *cortina* ej sedd.

Lameller mörkbruna på unga ex (outvecklade ej sedda); glesa (L=24, l=3); brett urnupna.

Kött blekt gråbeige, blir mörkgrått, slutligen svart; aning segt, ganska tunt över lamellerna; *lukt* svag (champinjonaktig?); *smak* 0; *exsikat* helt gråsvart.

Habitat: hassellund m inslag av asp, ek.

Reaktioner: NaOH svart överallt; guajak svartgrön.

Sporer: 7,5–8,5 × 5,5–6,5 mm, avlångt ellipsoida till amygdaloida, grovt vårtiga, relativt mörka; vissa *basidier* m talrika, starkt ljusbrytande, blågröna droppar.

Fynd: 1988-09-03, Karlslund, Rasbo; belägg KS-CO357.

Diskussion

Färgen, och särskilt velumfärgen, pekar på en *Leprocybe* i närheten av *C. cotoneus*, medan den tunnare och hygromanare fruktkroppen antyder *C. raphanoides*, och det sparsamma velumet *C. colymbadinus* Fr. Fries (1851) placerar *C. subnotatus* mellan *C. cotoneus* och *C. valgus*, betraktande arten som intermediär. Beskrivningen av *C. subnotatus* stämmer ganska väl med våra fynd, även om Fries anger kraftigare velum, och inte direkt säger att fruktkroppen ska svartna. Emellertid beskriver han sist en form med "*velo haud conspicuo*", dvs tunt velum, och en fruktkropp som blir mörkbrun med åldern. Det är härvid att märka att vi inte fann tillräckligt unga fruktkroppar för att korrekt uppskatta velum-förhållandena.

J. Melots tolkning (1986) av *C. uraceus* Fr. stämmer ganska väl med vår art, utom att sporerne är 8-11 × 5-6,5 mm, alltså längre än vad jag observerat. Melot poängterar dessutom de gröna pigment-dropparna i basidierna. Han anger att foten svartnar "*à la corruption*", dvs vid förmultningen. Mosers uppfattning om *C. uraceus* avviker från Melots; det är här fråga om en art med grå och bruna färger, som bara kan vara svagt oliv. Jag har påträffat den senare, vilken jag uppfattar som Fries verkliga *C. uraceus*, i kalkrik granskog i Härjedalen, och fann hos denna likadana sporer som hos våra fynd i hasselskogen. Jag har dock svårt att se dessa två, ganska olika, taxa som samma art. Enligt mina observationer, svartnar båda som en del av sin *naturliga utveckling*, och inte på grund av sönderfall.

Moser diskuterar (1969A) avgränsningen av *C. subnotatus* mot *C. cotoneus*, men säger sig inte ha påträffat den förra. Detta verkar också vara fallet i hans Flora (1983), där *C. subnotatus* står i liten stil (utan spormått), tillsammans med Mosers opublicerade art *C. nothoraphanoides*. Den senares spormått stämmer bra med mina, men Moser säger ingenting om svartnande fruktkropp. Det gör

han heller ej för en annan närstående art, *C. viridipes* Mos. (1969B). Här kan man notera att Melot (1986) anser *C. viridipes* vara identisk med hans tolkning av *C. uraceus*.

I sammanfattning kan man säga att vårt fynd (1) ser ut att vara en *Leprocybe* i gruppen *C. cotoneus*, med svartnande fruktkropp; (2) den är inte *C. uraceus* ss Mos. (= ss *mihii*); (3) den kan tolkas som endera *C. uraceus* ss Melot, *C. viridipes* Mos., *C. nothoraphanoides* Mos. (?), eller *C. subnotatus* Fr. Av dessa föredrar jag, i väntan på ytterligare material, den sistnämnda tolkningen, såsom varande en av Fries funnen och beskriven, men hittills svårtolkad art.

[Not efter publiceringen: Enligt Funga Nordica, är denna art delvis illustrerad som *C. uraceus* i Flora Photographica, men bör heta *C. rigidipes* Mos., vilken även ingår i sektionen *Uracei*.]

Referenser

E. Fries (1851): *Monographia Cortinariorum Suecicae*, Uppsala.

J. Melot (1986): "Contribution à l'étude du genre *Cortinarius*", *Documents Mycologiques* 63-64, p 109.

Michael, Hennig, Kreisel (1985): "Handbuch für Pilzfreunde", Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, band 4.

M. Moser (1969A): "*Cortinarius* Fr. Untergattung *Leprocybe* subgen nov, Die Rauköpfe", *Z. für Pilzk.* 35,3 p.213.

M. Moser (1969B): "*Cortinarius zinziberatus* (Scop.:Fr.) Fr. und seine Doppelgänger", *Schw. Z. für Pilzk.* 47,3 p.63.

M. Moser (1983): "Kleine Kryptogamenflora", Band II 2/b, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.

K. Soop (1987): "Notes et Observations sur les Cortinaires de Suède", *Documents Mycologiques* 68, p 45.

Summary in English

During a foray in the vicinity of Uppsala, the author found a number of interesting *Cortinarii*: (1) what might be the southernmost find of *C. canabarba* Mos. in the Nordic countries; (2) several collections of *C. (Phlegm.) russus* Fr., characterised by its telamonioid aspect and nauseating taste, in calcareous *Picea* forest; and (3) *C. (Leprocybe) cf. subnotatus* Fr., a darkening, olivaceous species, in a *Corylus* wood. The two latter species are described and discussed. In particular, species (3) appears related to *C. uraceus* Fr. and to *C. viridipes* Mos., and is probably identical to *C. uraceus* ss Melot (1986), though the spores appear slightly shorter.